

alsof de nationalisten het gouvernement toevoegden: 'Met u is niet meer te praten!' De stemming der nationalisten werd aggressiever. Toen Levelt eind november bij de algemene beschouwingen over de begroting-1941 opnieuw duidelijk maakte dat het gouvernement niet bereid was aan hun wensen tegemoet te komen en bovendien elk streven naar een vrij Indonesië, *Indonesia merdeka*, met machtsmiddelen ging bedreigen, beperkte Thamrin zich tot de constatering: 'Als dat zo is, dan wordt de kloof tussen ons steeds wijder' – een uitlating die de jegens het gouvernement kritische *Locomotief* er toe bracht, het 'angstaanjagend' te noemen, 'hoe véél er aan geestelijke, morele en materiële waarden in deze dagen is stukgeslagen'.¹

De verhoudingen tussen het gouvernement en de nationalistische beweging werden er niet beter op.

★

In hoofdstuk 8 ('*Nippon*') memoreerden wij dat van Starckenborgh in juli '40 verrast werd door een telegram van Welter waarin deze ten aanzien van Japan een 'enigszins spectaculair streven naar goede en vruchtbare nabuurschap' had bepleit: een richtlijn die dwars tegen de tevoren door regering en gouvernement gevolgde politiek inging. Begin september stond van Starckenborgh een tweede verrassing te wachten: hij kreeg toen een op 23 augustus door Welter verzonden telegram te lezen² waarin deze er op wees dat de bezetting van Nederland en het daaruit voortgevloeide 'wegvallen geestelijke stoffelijke achtergrond aldaar' zijns inziens 'bij langere oorlogsduur voor bestaande imperiale verhoudingen ontwrichtend' waren; die ontwikkeling wilde hij opvangen 'door sprekende daad uitgaande van hoogste sfeer koninkrijk':

'Overweeg daarvoor vorm koninklijke proclamatie . . . waarin aangekondigd en vastgelegd dat Indië na oorlog plaats zal innemen in herboren koninkrijk . . . Indië . . . (heeft) aanspraak . . . op meer op voorgrond tredende plaats in staatkundige organisatie koninkrijk. Mitsdien opperbestuur voornemens, spoedigst mogelijk na wederkeer normaler omstandigheden conferentie bijeenroepen van op staatkundig gebied leidende persoonlijkheden uit gehele koninkrijk teneinde in

¹ *Overzicht van de Inlandse en Maleis-Chinese pers*, 1940, p. 1161-62. ² Tekst in van der Wal: *Volksraad*, dl. II, p. 550-51.